

L I E T U V O S

ARCHEOlogija 47

L I E T U V O S

ARCHEOlogija 47

Leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS 2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

(Finansavimo sutarties numeris S-LIP-19-4)

Redaktorių kolegija / Editorial board:

Atsakingoji redaktorė / Editor-in-chief dr. Agnė Čivilytė
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius / Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Atsakingosios redaktorės pavaduotoja / Assistant Editor
dr. Elena Pranckėnaitė (Lietuvos istorijos institutas,
Vilnius / Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Laurynas Kurila (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Valdis Bērziņš (Latvijos universitetas, Latvijos istorijos
institutas, Ryga / University of Latvia, Institute of Latvian
History, Riga)

Habil. dr. Anna Bitner-Wróblewska (Valstybinis
archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija / State
Archaeological Museum in Warsaw, Poland)

Dr. Christoph Jahn (Baltijos ir Skandinavijos archeologijos
centras, Šlėzvigas, Vokietija / Center for Baltic and
Scandinavian Archaeology, Schleswig, Germany)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas (Vilniaus universitetas,
Lietuva / Vilnius University, Lithuania)

Akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša (Lietuvos mokslų
akademija, Vilnius / Lithuanian Academy of Sciences,
Vilnius)

Habil. dr. Bartosz Kontny (Varšuvos universitetas,
Archeologijos fakultetas, Lenkija / Faculty of Archaeology,
University of Warsaw, Poland)

Prof. dr. Valter Lang (Tartu universitetas, Estija /
University of Tartu, Estonia)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius (Vilniaus universitetas,
Lietuva / Vilnius University, Lithuania)

Habil. dr. Tomasz Nowakiewicz (Varšuvos universitetas,
Archeologijos fakultetas, Lenkija / Faculty of Archaeology,
University of Warsaw, Poland)

Habil. dr. Grzegorz Osipowicz (Mikalojaus Koperniko
universitetas, Torunė, Lenkija / Nicolaus Copernicus University,
Toruń, Poland)

Dr. Gytis Piličiauskas (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Eve Rannamäe (Tartu universitetas, Estija / University of
Tartu, Estonia)

Dr. Andra Simniškytė (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Roberts Spirģis (Latvijos universitetas, Latvijos istorijos
institutas, Ryga / University of Latvia, Institute of Latvian
History, Riga)

Dr. Eugenijus Svetikas (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Andris Šnė (Latvijos universitetas, Ryga / University of
Latvia, Riga)

Doc. dr. Gintautas Zabiela (Klaipėdos universitetas, Lietuva /
Klaipėda University, Lithuania)

Prof. dr. Šarūnas Milišauskas (Niujorko valstijos Bafalo
universitetas, JAV / New York State University at Buffalo, USA)

Prof. dr. Timothy Cheval (Niujorko valstijos Bafalo
universitetas, JAV / New York State University at Buffalo, USA)

Prof. dr. Johan Ling (Goteborgo universitetas, Švedija /
University of Gothenburg, Sweden)

Sekretorė / Secretary Dovilė Urbonavičiūtė-Jankauskienė

Redakcijos adresas / Editorial Board address:

Lietuvos istorijos institutas, Archeologijos skyrius

Tilto g. 17, LT-01101 Vilnius

Tel. (+370) 5 2614436, fax (+370) 5 2611433

e-mail: lietuvsarheologija@gmail.com;

civilytea@gmail.com

Žurnalas registruotas: EBSCO Publishing: Central and Eastern European Academic Source European
Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)

TURINYS / CONTENT

Agnė Čivilytė	PRATARMĖ.....7 FOREWORD11
MARIJA GIMBUTIENĖ KAIP ASMENYBĖ / MARIJA GIMBUTAS AS PERSONALITY	
Ernestine S. Elster	MARIJA GIMBUTAS, HER EXCAVATIONS, AND THE CONCEPT OF OLD EUROPE / MARIJA GIMBUTIENĖ, ARCHEOLOGINIAI KASINĖJIMAI IR SENOJI EUROPA15
James Patrick Mallory	MARIJA GIMBUTAS IN THE CLASSROOM, FIELD AND OFFICE: A SHORT PERSONAL REMINISCENCE / MARIJA GIMBUTIENĖ KLASĖJE, KASINĖJIMUOSE IR KABINETE: TRUMPI ASMENINIAI PRISIMINIMAI.....31
Kornelija Jankauskaitė	MARIJA GIMBUTIENĖ: KELIAUTOJA IR TYRĖJA / MARIJA GIMBUTAS: TRAVELLER AND RESEARCHER.....43
STRAIPSNIAI / ARTICLES	
Šarūnas Milišauskas	MARIJA GIMBUTAS (GIMBUTIENĖ): THE BALTIC GODDESS55
Kathryn Hudson	MARIJA GIMBUTIENĖ: BALŲ DEIVĖ.....88
Julia Mattes	ANTHROPOMORPHIC FIGURINES, GYNOCENTRISM AND GIMBUTAS' RECEPTION INSIDE ARCHAEOLOGY AND BEYOND91 ANTROPOMORFINĖS FIGŪRĖLĖS, GINOCENTRIZMAS IR MARIJOS GIMBUTIENĖS IDĖJOS ARCHEOLOGIJOJE BEI UŽ JOS RIBŲ 123
Nurcan Yalman	MELLAART, GIMBUTAS, GODDESSES, AND ÇATALHÖYÜK: EARLY ASSUMPTIONS AND RECENT PERSPECTIVES ON THE ÇATALHÖYÜK FINDS 125 MELLAARTAS, GIMBUTIENĖ, DEIVĖS IR ČATAL HIJUKAS: PIRMOSIOS PRIELAIIDOS IR NAUJAUSIA RADINIŲ IŠ ČATAL HIJUKO APŽVALGA143

Sharada Srinivasan	GODDESS WORSHIP AND THE DANCING FORM: EXPLORING RITUAL IN INDIAN PREHISTORY AND SOUTH INDIAN ANTIQUITY145 DEIVĖS GARBINIMAS IR ŠOKIO JUDESIO FORMA: RITUALAI INDIJOS PRIEŠISTORĖJE IR PIETŲ INDIJOS ANTIKOJE164
Rasa Banytė-Rowell	MARIJA GIMBUTAS' DISSERTATION AND ITS VALUE: BURIAL CUSTOMS IN THE ROMAN IRON AGE.....167 MARIJOS GIMBUTIENĖS DISERTACIJA IR JOS SVARBA: ROMĖNIŠKOJO LAIKOTARPO LAIDOSENA185
Florin Gogâltan	TRANSYLVANIA AND THE OF INDO-EUROPEAN MIGRATION PROBLEM. THE ROMANIAN PARADIGM187 TRANSILVANIJA IR INDOEUROPEIČIŲ MIGRACIJOS PROBLEMA. RUMUNIJOS PARADIGMA 207
Gytis Piličiauskas Edvardas Simčėnka Justina Kozakaitė Žydrūnė Miliauskienė Giedrė Piličiauskienė Harry Kenneth Robson	DONKALNIO IR SPIGINO KAPINYNŲ AKMENS AMŽIAUS ŽMONIŲ KILMĖ IR MOBILUMAS STRONCIO IZOTOPŲ ANALIZĖS DUOMENIMIS..... 209 THE ORIGINS AND MOBILITY PATTERNS OF STONE AGE HUMANS FROM THE DONKALNIS AND SPIGINAS BURIAL GROUNDS ACCORDING TO STRONTIUM ISOTOPE ANALYSIS.....232
Janusz Czebreszuk Agnė Čivilytė	PROFESSOR MARIJA GIMBUTAS' ADVENTURE WITH PREHISTORIC AMBER AND THE RESULTS FOR US.....235 MARIJOS GIMBUTIENĖS PRIEŠISTORINIO GINTARO TYRINĖJIMAI IR JŲ REIKŠMĖ ŠIANDIEN 247
	<i>KITAIP APIE ARCHEOLOGIĄ / ALTERNATIVE PERCEPTIONS OF ARCHAEOLOGY</i>
Paulius Gritėnas	FILOSOFIJA KAIP ARCHEOLOGIJA..... 249
	<i>RECENZIJOS / REVIEWS</i>
Artūras Dubonis	RYTIS JONAITIS, IRMA KAPLŪNAITĖ. SENKAPIS VILNIUJE, BOKŠTO GATVĖJE. XIII-XV A. LAIDOSĖNOS LIETUVOJE BRUOŽAI.....253 AUTORIŲ DĖMESIUI..... 259 GUIDELINES FOR AUTHORS..... 263

MARIJA GIMBUTIENĖ: KELIAUTOJA IR TYRĖJA

KORNELIJA JANKAUSKAITĖ

Teatrologė, rašytoja, el. paštas: luomakornel@yahoo.com

Laikau didele gyvenimo dovana, kad geroji lemtis 1989 m. spalio pradžioje nuvedė mane į žymios mokslininkės Marijos Gimbutienės namus Topangoje. Pusmetį pabuvusi, grįžau į Lietuvą, o 1991 m. profesorė mane vėl išsikvietė ir nuo tada bendravome beveik iki paskutinių jos gyvenimo dienų.

Buvau, galima sakyti, Marijos „dešinioji ranka“: padėjau buityje, tvarkiau archyvą, korespondenciją, atsakinėjau į telefono skambučius. Per tuos bendravimo metus ji man tapo kaip artimiausia giminė. Motiniškos ir žmogiškos Marijos šilumos neužmiršiu niekad.

Buvimas šalia M. Gimbutienės (1 pav.) man buvo tarsi studijos antroje aukštojoje. Tiek daug sužinojau apie jos darbą, tėvus, jaunystę. Noriai tuo dalijosi laisvesnę nuo rašymo valandėlę. Dar daugiau apie profesorę sužinojau vėliau, tyrinėdama M. Gimbutienės ir Alseikų šeimos archyvus.

Prisimenu saulėtus rytus Topangoje, kur gamta labai graži, o šalia namų – rožynas (2 pav.). Pasirodžius M. Gimbutienės knygoms „Deivės kalba“ (*The Language of the Goddess: Unearthing the Hidden Symbols of Western Civilization*) (1989) ir „Deivės civilizacija“ (*The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*) (1991), ją dažnai filmuodavo namie. Marija išraiškingai ir lengvai dėstydavo „grynojo“ mokslo dalykus kalbėdama tiek prieš filmavimo kamerą, tiek prieš dideles auditorijas. Jos žmogiškas natūralumas ir spindesys traukė prie savęs įvairius žmones, tarp jų studentus, dideles auditorijas. Visomet prisimenu jos giedrą veidą, kupiną energijos ir ryžto, nuostabią šypseną.

1991 m. lapkričio 8 d. Santa Monikoje vyko „Deivės civilizacijos“ pristatymas. Salėje – apie 600 žmonių. Marija, pasipuošusi oranžine šilko suknele, su

1 pav. M. Gimbutienė su autore ir šuneliu Ešli dykumoje, Liucernos slėnyje, 1989. *Justinos Žirguliėnės nuotr.* (K. Jankauskaitės kolekcija).

Fig. 1. M. Gimbutas with the author and dog Eschli in the desert, Lucerna valley, 1989. *Foto by Justina Žirguliėnė.* (K. Jankauskaitės collection).

2 pav. M. Gimbutienė savo sode. Topanga. Apie 1970. (LMAVB RS F339–73, spausdinama leidus Marijos Gimbutienės šeimai).

Fig. 2. M. Gimbutas in her garden. Topanga. Around 1970. (LMAVB RS F339–73, reprinted with permission of the Estate of Marija Gimbutas).

3 pav. M. Alseikaitė užrašinėja tautosaką Dzūkijoje, Daržininkų kaime. 1940 rugpjūtis. (Iš: Gimbutienė 2015, 115, perspausdinama leidus Marijos Gimbutienės šeimai).

Fig. 3. M. Alseikaitė records folklore in Dzūkija, Daržininkai village. August 1940. (From: Gimbutienė 2015, 115, reprinted with permission of the Estate of Marija Gimbutas).

nuostabia šypsena veide, užlipa ant pakylos. Ji spinduliuoja tokią energiją, kokios joks jaunas žmogus neišspinduliuotų. Salė nebeatlaiko – pliūpteli galinga plojimų banga. Vakaro metu profesorė su užsidegimu pasakoja apie Motinos deivės religiją, dalijasi savo beveik 30 metų darbo vaisiais – antropologiniais, lingvistiniais, archeologiniais ir mitologiniais tyrimais – neolito amžiaus Europos kultūros vizija. Kai kažkas paklausia, kas ją patraukė gilintis į tokią praeitį, šypsosi ir sako, kad jos įkvėpimų šaltinis visuomet buvo ir yra vaikystė ir Lietuva. Jaunystėje girdėjusi ir užrašinėjusi labai senas dainas, gilinosi į lietuvių liaudies meną – jis ir padėjo įminti Senosios Europos mįslę (3 pav.). Angliškame kontekste lietuviškai ištaria žodžius: „žibutės“, „Ragana“ (ji buvo Marijos mėgstama mitinė herojė, nes susijusi su atgimimu ir mirtimi) ir „dainos“.

Po pristatymo, jau vėlai vakare, grįžtame vingiuotu kalnų keliu į Topangą. Marija – prie vairo. Ji jaučiasi laiminga ir sako, kad visai nepavargusi, nors tiek daug žmonių buvo priėję pasikalbėti, paprašyti autografo. Vingiuotas ir pavojingas kelias ties praraja (4 pav.). Bet profesorė – tikra vairavimo virtuozė. Jai toks kelias – lengvai įveikiamas, o kai

kas iš pažįstamų draugų lietuvių bijodavo net važiuoti juo – laikė labai pavojingu. Šiuo keliu Marija daugelį metų grįždavo į namus Topangoje po paskaitų Kalifornijos Los Andželo universitete ar iš oro uosto – po tolimų skrydžių į Europą ir pasaulį.

Prisimenant Mariją, man visada iškyla kelios asociacijos. Profesorė nebuvo ramios prigimties žmogus: nuolatos keliaudavome iš Topangos į dykumą, antruosius namus Liucernos slėnyje. Pabūdavome ten savaitę. Į dykumą važiuodavo pailsėti nuo kasdieninės aplinkos, be to, karštas ir sausas dykumų klimatas buvo palankus jos sveikatai. Nors dykumoje tik smėlis, uolėti kalnai ir kur ne kur augantys kaktusai, o vasarą dar ir barškuolės, bet Marijai patiko atšiaurus dykumos grožis, erdvės platybė, šalia namų esanti kalnagūbrio ketera (5 pav.). Būtent šioje vietoje, ties kalnagūbrio ketera, buvo sumaniusi pastatyti baltų šventyklą. Dėl to per Vincą Dineiką buvo tariamasi su akmenoriumi Viliumi Orvidu, kad jis atvyks iš Lietuvos ir įvykdys šį sumanymą. Tačiau 1992 m. Amerikos vizos negavo.

Taigi, kelias, kelionės buvo neatsiejama M. Gimbutienės – mokslininkės ir tyrėjos – gyvenimo dalis. Dažnai skrisdavo į konferencijas ir simpoziumus

4 pav. Kelias Topangos kanjonu į M. Gimbutienės namus. Apie 1965. (K. Jankauskaitės kolekcija).

Fig. 4. The road through Topanga cañion to M. Gimbutas home. Around 1965. (K. Jankauskaitė's collection).

5 pav. M. Gimbutienės namai dykumoje. Kalnų masyve matyti kalnagūbrio ketera, ten buvo sumaniusi statyti baltų šventyklą. *Algirdo Tarvydo nuotr.* (K. Jankauskaitės kolekcija).

Fig. 5. M. Gimbutas house in the desert. At the place behind she supposed to build the Baltic sanctuary. *Foto by A. Tarvydas* (K. Jankauskaitė's collection).

6 pav. M. Gimbutienė Toledė, Ispanijoje. 1958. (LMAVB RS F 339-73, spausdinama leidus Marijos Gimbutienės šeimai).
Fig. 6. M. Gimbutas in Toledo. 1958. (LMAVB RS F 339-73, reprinted with permission of the Estate of Marija Gimbutas).

7 pav. M. Alseikaitė keliauja po Aukštaitijos ežerus su būsimu profesoriumi Alfonsu Guču. 1937. (Iš: Ikamaitė 2002).
Fig. 7. M. Alseikaitė on the trip across the lakes of Aukštaitija with future professor Alfonsas Gučas. (From: Ikamaitė 2002).

Europoje, į jos pačios organizuotus archeologinius kasinėjimus Jugoslavijoje, Graikijoje, Rumunijoje, Pietryčių Italijoje (6 pav.). Apie juos nemažai yra pasakojusi. Nuo jaunystės kaupė ne tik žinias, bet ir kelionių patirtį. Tai, ką darė anksčiau, turėjo įtakos ateityje.

Keliauti Marija pamėgo labai anksti. Ji buvo guvus ir smalsus vaikas; nuo mažens motinos grūdinama šaltu vandeniu, augo žvali ir stipri. Anksti

tapo savarankiška, nes tėvai laisvės nevaržė. Tėvai – Danielius Alseika ir Veronika Janulaitytė-Alseikienė – dirbdami gydytojais, buvo nuo ryto iki vakaro užsiėmę jų įkurtoje lietuvių ligoninėje, be to, dar dirbo visuomeninį darbą, tad dažnai grįždavo tik vėlai vakare. Ūgtelėjusi Marija viena išlandžiodavo visas Vilniaus senamiesčio gatveles, dažnai nukeliavo į Šv. Petro ir Povilo bažnyčią, kur negalėdavo atsigrožėti barokinėmis skulptūromis ir vargonų muzika. Tėvams apie tai, kur buvusi, neprasitardavo. Tai jos paslaptis.

Būdama 10-ies viena keliavo iš Vilniaus į Palangą pas mamą per Lietuvos ir jos lenkų užimtą teritorijos sieną su dokumentais, laiškais ir pinigais. Palangoje Veronika Alseikienė su seserimi Julija Matjošaitiene-Biliūniene, būdamos gydytojos, įsidarbindavo vasaros sezonui, norėdamos užsidirbti.

D. Alseikai pasilikus lenkų užimtame Vilniuje, o motinai su vaikais persikėlus į Kauną 1932 m., Marija beveik kas vasarą vykdavo į Vilnių pas mylimą tėvelį pavasaroti Jeruzalėje; ten Alseikos buvo įsigiję sodybą. Vėliau ten gyveno kitas žymus vilnietis, geras D. Alseikos pažįstamas Antanas Krutulis. Jeruzalėje mergaitė išvaikščiodavo apylinkės

Lietuvos Respublika
Vidaus Reikalų Ministerija

Šoferio liudijimas
Asmens reikalams

Pavardė *Alseikaitė*
Vardas *Marija, d. Danielių*
Gimimo metai *1921 m.*
Pilietybė *Lietuvos*
Dėstyti valdyti *Auto-*
mo bilius -
Galioja ligi 19 *43* m. *27* mėn. *27* d.
Žym. mok. 2 lt sumokėta prie prašymo.

M. Alseikaitė
(parašas)

Nr. *592/1283*

19 *38* m. *9* mėn. *27* d.

Šoferiams egzaminuoti
Komisijos pirmininkas
J. Juskauskis
Sekretorius

Liudijimo galiojimas pailginamas
ligi 19 ... m. ... mėn. ... d.

Komisijos pirmininkas
Sekretorius

„Sp. Fondo“ d. vės.

8 pav. M. Alseikaitės vairuotojo pažymėjimas. (VUB RS 154-3, spausdinama leidus Marijos Gimbutienės šeimai).
Fig. 8. M. Alseikaitės driving license. (VUB RS 154-3, reprinted with permission of the Estate of Marija Gimbutas).

miškelių, padirbėdavo jauname sode. Ji ir šeimninė, ir gera darbininkė. Visa ši aplinka ugdė. Marija taip pamėgo Vilniaus kraštą, kad vėliau nusprendė kiekvieną vasarą nors po mėnesį ar kelias savaites po jį pakeliauti.

Kaune mokydamosi „Aušros“ mergaičių gimnazijoje ji gyveno labai aktyviai: ir knygas skaitė, ir kalbų mokėsi, ir pianinu skambino, ir čiuožė, ir slidinėti mėgo, ir dviračiu važinėjo. Priklausė skautų draugijai, todėl 1936 m. vasarą, būdama gimnazistė, išvyko į Daniją – pasaulinį skautų suvažiavimą; ten padėjo savo vadovams organizaciniuose reikaluose, nes jau gerai mokėjo anglų kalbą (mat, mama Kaune nuo penktos klasės jai samdė tikrą anglę). Beje, iki brandaus amžiaus Marija galėjo laisvai skaityti ir rašyti anglų, vokiečių, lenkų ir rusų kalbomis (vėliau skaitė 20 kalbų, galėjo susikalbėti 7 kalbomis).

Būdama moksleivė daug išskylavo po Lietuvą su mylima pussesere Meile Matjošaityte-Lukšiene ir pažįstamų būreliu. Marija turėjo nuosavą baidarę ir palapinę (7 pav.). Gal tai buvo ir prabangos dalykas tarpukario Lietuvoje, bet šeimai lėšų pakako viskam. Beje, 1937 m. V. Alseikienė įsigijo naują „Mercedes-Benz“ automobilį, tad Marija su mama, su artimaisiais taip pat keliaudavo po Lietuvą. 17 metų ji jau turėjo vairuotojo pažymėjimą (8 pav.).

Kartą su Meile ir būreliu draugų Marija išsiruošė plaukti baidarėmis „mirštamai puikiomis vietomis“ rytų Aukštaitijos ežerais. Marija buvo romantiška – ją traukė nuotykių, gamta, savo krašto pažinimas ir viskas, kas gražu ir paslaptinga. Šioje kelionėje vos nenuskendo ežere, bet grįžusi iš žygio jautėsi labai laiminga, pamačiusi tiek „stebuklingų Lietuvos vaizdų“. Apie tai rašė laiške Jurgiui: „Dabar aš

galiu sakyti, kad jau esu mačius gražiausias Lietuvos vietas. Plaukėm iš viso dešimt dienų... Teko plaukti per visas laukines vietas, džiangles, pelkynus, kur ežerai visai be krantų – negalima išlipti – pelkės... Pelkėtuose miškuose eidavom gyvačianti. Kai plaukėm palei demark[acijos] liniją, buvom kiškiais anoj pusėj. Sakėm, kad ir pagaus „grynus“ (su maudymosi kostiumais), į šaltąją nepasodins... Eisėtų [Aiseto] ežere aš pamandravojau, bet daugiau tokios štukos nedarysiu. Aš su pussesere nutarėm perplaukti ežerą, atrodė, kad skersai bus koks kilometras. Pradėjom plaukti ir vis galo nūr. Priplaukėm ežero vidurį, o jėgų nebėr. Pusseserė grįžo atgal. Aš apgalvojau, kad vis tiek į abu krantus bus vienodai kelio. Leidaus tolyn, laimingai pasiekiau krantą. Tai buvo kokie 4 km. Privargau be reikalo, bet išmėginau jėgas. Be galo buvo įdomu ieškoti nakvynės ir pasikalbėti su kaimiečiais. Mes paskui nė nepajutom, kad iš kaimiečių pasiskolinom labai daug žodžių: „baikis“, „anys int ulyčių nulakė“... Įdomu buvo kiekvieną naktį kitam klojime miegoti, tik, deja, visur buvo tos pačios blusos...“ (Gimbutaitė, Jankauskaitė 2005, 70–71).

Akivaizdu, kad nuo jaunystės Marija buvo drąsi ir mėgo riziką. Ji buvo nepaprastai gyvybingo charakterio, imli aplinkai, žmonėms, valinga, bet kai kada ir valiūkiška. Tokia išliko ir visą gyvenimą. Topangoje, vaikščiodama iš kambario į kambarį, kai kada švilpaudavo gražiausias lietuviškas melodijas ir tuo primindavo greičiau padaužą bernioką, o ne tituluotą akademikę. Niekada nesijautė esanti su aureole – išliko jaunatviška ir veržli. Regis, to amžino jaunystės eliksyro bus pasisėmusi dar žygiuose po Lietuvą.

Kasmet Marija keletą savaitių praleisdavo dėdės, mamos brolio, kunigo Prano Janulaičio namuose Betygaloje (Raseinių r.). Pusę dienos ji mokėsi, kitą pusę zyliojo, vaikštinėdama su knyga palei aukštuosius Dubysos krantus, kur žibučių pilni krantai: „Gražios žibutės. Mėlynos – tamsiai ir šviesiai lilijavos ir net baltos“ (ten pat, 78). Ji bendrauja su gyvuliukais, paukščiukais, klausosi į kleboniją užsukančių moterų sodrios šnektos, pastebi kaimo moters beteisiškumo

apraiškas. Taip nuo vaikystės kaupė patirtis lyg į kraičio skrynią, stebėdama gamtą, žmones, įgydama žinių, jas apibendrindama. Tą kraitį pasiėmė į gyvenimo kelionę.

1938 metai. Iš Betygalos Marija susiruošė namo į Kauną. Ji rašo: „Perskaičius 6 tomus Krėvės raštų, išvažiavau vežime trečią valandą ryto, kada dar buvo visiškai tamsu. Mėnulis švietė ir dangus buvo toks žvaigždėtas. Pamažu žvaigždės nyko, rūkas kilo ir, kai privažiavom Ariogalą, patekėjo didžiulė saulė. Koks nuostabus buvo rytas!“ (ten pat, 73). Ir vėliau gyvenime išliko rytinis paukštis. M. Gimbutienės ir saulėto ryto vaizdas mano atmintyje vis grįžta pasikartodamas. Dykumoje keldavosi ketvirtą–penktą valandą ir eidavo pasitikti tekančios saulės. Topangoje keldavosi pusę šešių ir nusileisdavo ilgais laiptais į sodą pasigėrėti augalais, įkvėpti rožių aromato. Gebėjo visa esybe gerti iš gamtos plūstančius gyvybės syvus, džiaugtis buvimu žemėje. Būdama nepaprastai gyvybinga ir valinga, sirgdama nepagydoma limfos liga, sugebėjo pratęsti gyvenimą beveik trylika metų ir parašyti svarbiausius darbus.

Jaunystėje ji vykdavo vasaroti į Palangą, kur, kaip minėta, mama su savo seserimi dirbdavo gydytojomis. Ir štai kartą septyniolikmetė Marija, atsikėlusianti antrą valandą nakties, viena išvyko garlaiviu iš Kauno į Palangą. Šioje kelionėje patyrė didelį dvasinį-emocinį pakylėjimą. Vakare, kai kiti keleiviai nuėjo gulti į kajutes, ji pasiliko denyje. Išsitiesusi beveik visai prie vandens, stebėjo dangų, žvaigždes: „Dangus toks žvaigždėtas! Aš gerėjaus ir galvojau, galvojau... Tikrai, galingas dangus man įkvėpė aibę minčių. Galvojau apie žmonių lavinimąsi, apie mokslus ir amatus...“ – rašys Jurgiui (ten pat, 81).

Palangoje, be skaitymo (skaito 500 puslapių anglišką knygą), turėjo įdomių ir širdžiai malonių užsiėmimų: su pussesere Meile žaisdavo tenisą, orasvydį, darydavo ekskursijas į „visus Palangos kraštus“.

1939 m. rugpjūčio mėn. grįždama iš Palangos autobusu, sutiko Balį Sruogą, keliautoją Vincą Uždavinį ir Viktorą Biržišką. Marijai buvo labai smagu su jais

9 pav. Marija su Jurgiu keliauja po Švenčionių apylinkių kaimus. 1938. (Iš: Laurinkienė 1996, 34).

Fig. 9. Marija and Jurgis travel together through the village in Švenčionys distr. (From: Laurinkienė 1996, 34).

kalbėtis. Bendrauti su gražiais žmonėmis – didžiausia laimė. Norėtų, kad ir ateityje tokių žmonių jos gyvenime rastųsi. Kupina vilnietiško patriotizmo, įvardija juos „tikrais deimančiukais“. Pakeliui visi užsuka į Viekšnius (Akmenės r.). Marijai ši viešnagė paliko neišdildomą įspūdį. „Per visą miestelį išrikiuoti vaikučiai, kaimo bobutės švარიom, baltom skepetėlėm ir visi žmonės iki paskutinio, matyt, buvo susirinkę pasitikti. Pradėjo lyti gėlių lietus, žmonės verkė, bučiavosi ir džiaugėsi. Paskui buvo vaisės lauke prie tautiška išpuoštų stalų. Dainavo choras ir kelios kalbos buvo labai nuoširdžios. Kad taip gražiai, sklandžiai ir jaukiai priėmė, kalti keli asmens – vilniečiai: progimnazijos direktorius, buvęs Švenčionių gimnazijos vicedirektorius Vikt. Biržiška, B. Sruoga ir kt. Vis dėlto tie, kurie buvo gyvenę Vilniuje, gali tik tinkamai suprast to krašto žmones“ (ten pat, 89) – pasakos laiške Jurgiui. Marijai nuvažiuota kelio atkarpa yra ne tik besikeičiantis kraštovaizdis, bet ir savotiška žmonių ir jų gyvenimo pažinimo studija.

Marijai jau dabar aišku, kad jai svarbiausia gyvenime yra pažinimas, o ne materija. Jurgiui, susiruošusiam parduoti tėvų sodybą Antelkiuose, su dideliu pritarimu rašys: „Reikia taip tvarkytis, kad

nerieketų gaišti dėl pašalinių dalykų. Mes ne ūkininkai, todėl žemei ir negaiškim. O Lietuva – plati! Kad pereit visus jos kaimus užteks mūsų gyvenimo. O tas liaudies gyvenimas toks įdomus, kad taip ir norisi jį kuo daugiau pažint, įsigyvent. Vasarą reikia skrajot ir po Lietuvą, ir už Lietuvos“ (ten pat, 95).

Dar jai svarbu tikslo turėjimas, lavinimasis ir meilė darbui, „kad nė viena valandėlė neprabėgtų veltui“. Krautis ir duoti – Lietuvai, kultūrai, artimiesiems. Tokias gyvenimo nuostatas ji įgijo šeimoje, kur ne butis buvo svarbiausia, o tautos kultūriniai ir politiniai rūpesčiai. Tauriosios tėvų būdo ir elgsenos savybės buvo stipriausi impulsai būsimosios mokslininkės laikysenai formuotis.

Paskutinėje gimnazijos klasėje Marija ypatingai susidomėjo tautosaka. Jai daug įtakos padarė lietuvių kalbos mokytojas Juozas Ambrazevičius. Jo pamokos būdavo labai įdomios, su gausiais tautosakos pavyzdžiais. Marija išsiruošdavo į keliones, norėdama užrašyti kuo daugiau liaudies kūrybos.

1938 m. ir 1939 m. vasaromis Marija ir Jurgis Švenčionių apskrityje su kuprinėmis ant pečių ir žemėlapiu rankose leidosi smėlėtais vieškeliais per kaimus (9 pav.). Viename išgirdo net 12-os stygų

cimbulus. Po šių kelionių ji rašė: „Šįmet daug kas iš Lietuvos aplankė Vilnių, bet beveik niekas, išskyrus porą ekskursijų, pravažiavusių autokarais, nebuvo Vilniaus krašte, kur kaimai 100 % lietuviški, kur tūkstančiai širdžių išsilgę laukia laisvų lietuvių. Mes patys pirmieji iš nepriklausomos keliavom per kaimus! Teko keliauti baidare ir pėsčiomis. Džiaugiuos, kad pažinau taip mielą kraštą“ (Alseikaitė 1939).

Jai svarbiausia, kad čia daug tautosakinės medžiagos. Sutikti žmonės per kelias minutes pažerdavo tiek daug gražių lietuviškų žodžių, dainų, kad Marija vos spėjusi užsirašyti. Švenčionių apskrityje ji rinko tautosaką ir 1940 m. balandžio mėn.

1940 m. rugpjūčio mėn. Marija keliavo ir po Dzūkiją – Valkininkų apylinkes. Iki M. Gimbutienės Valkininkuose 1909 m. liepos mėn. dainas fonografu įrašinėjo Sankt Peterburgo universiteto profesorius, vienas žymiausių ano meto lietuvių kalbos, archeologijos ir tautosakos tyrinėtojų Eduardas Volteris. 1912 m. pabaigoje Valkininkų valsčiuje lankėsi ir Lietuvių mokslo draugijos pirmininkas Jonas Basanavičius. Jis taip pat įrašinėjo dainas fonografu.

Pabuvusi keletą dienų Valkininkuose ir užrašiusi dainų, ji leidosi tolyn, į gilumą, kur dar išlikę dideli senoviniai kaimai, turintys po 300–500 gyventojų. „Tik įvažiavus tan kraštan ir įsėdus vežiman, pajunti, sunkiai kumelė traukia. Ir ne taip silpna kumelė, kiek sunkus kelias. Aplink smėlynai, smėlynai...“ (Alseikaitė 1940a). Bet, pasak Marijos, šios vietos tai – ideali vieta tautosakininkui, etnografui, kalbininkui ar archeologui. Ji apsigyvena Daržininkų kaime (Varėnos r.), kuriame yra apie 600 žmonių ir parduotuvėlė, o „vakare praūžia kaimo gatve svotai“, „naktį girdėti iš pragėrų grįžtančių bernų dainos“. „Tai čia mūsų archajiškasis kaimas! Čia randame visa tai, kas kitose Lietuvos srityse išnyko ir beveik nepaliko pėdsakų. Čia mums nereikia istorijos; dar ji gyvenime... Viskas žengia drauge; tiek kūryba, tiek pati galvosena tampriai surišta su gyvenimo sąlygomis“ (ten pat). Ilgais rudens vakarais ji pasilieka troboje,

kur kūrenasi krosnis, ir stebi žmones, natūraliai primityvius, nuoširdžius... Įspūdžiais apie gyvenimą Daržininkuose dalijosi laiške Jurgiui: „Tuoj už kaimo prasideda pušynas, toks smėlėtas, kaip šių apylinkių žemė. Tai pradžia Rūdninkų girios, kuri prie Pirčiupių pasireiškia visa galybe. Už 2 km teka Šalčios upė, į ją puikus keliukas... Gamtos atžvilgiu čia puikiausias kurortas. Aplinkui didžiuliai kaimai. Valkininkai nuo čia 6 km. Tik atvažiavus griežtai nusprendžiau visą mėnesį nevažiuot į miestą, nes tikrai nėra tikslo; labai daug kas yra pamatyтино“ (Alseikaitė 1940b).

Užrašinėdama tautosaką aplanko gretimus Čebatorių ir Kuršių kaimus (abu Varėnos r.). Keliaudama iš vieno kaimą į kitą prie namų ir kryžkelėse mato išdrožinėtus kryžius. Vėliau rašys: „Ne taip seniai Lietuvos kaimas buvo nusėtas gražiai išraštuotais mediniais stogastulpiais ir kryžiais, kurių simboliai skleidė švytinčią saulės šviesą... Jie kilo iš žemės taip, kaip iš jos kilo liaudies daina bei įvairūs papročiai...“ (Gimbutienė 1994). Marija prieis išvadą, kad liaudies mene bendri dalykai yra užkoduoti įslaptintuose simboliuose.

Šiame krašte jai dainavo pagyvenusios moterys; daugelis dainų archajiškos (rugiapjūtės ir vestuvinės), savitai atliekamos. Užrašė įvairiausių dainuškų, dainų, raudų (būdingų tik Dzūkijos kraštui), tikėjimų, vaikų ir piemenų tautosakos.

M. Alseikaitės indėlis Lietuvai po folklorinės ekspedicijos Valkininkų apylinkėse – 200 žodžių lietuvių kalbos žodynui (Gimbutienė 2015, 91) ir 178 tautosakos kūriniai (LLTI RS, ap. 2375). Ši tautosakinė medžiaga yra saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne. Tame pačiame institute yra ir dar vienas M. Alseikaitės-Gimbutienės tautosakos rinkinys, susidedantis iš 378 vienietų – tautosaka iš Švenčionių apskrities ir atbėgėlių iš įvairių Vilniaus krašto vietų, atitekusių 1939 m. SSRS (LLTI RS, ap. 2374).

Po ekspedicijos Dzūkijoje ji ragina sukrusti liaudies kultūros brangenybių ieškotojus ir paskubėti

užrašyti šių vietų tautosaką, nes „daugybė medžiagos išeina iš gyvenimo su kiekviena senąja karta...“ (Alseikaitė 1940a). Ir tokių žmonių tikrai rasis! 1958 m. į šalia Daržininkų esantį (už 1,5 km) Senujų Naniškių kaimą (Varėnos r.) vidurinei mokyklai vadovauti buvo atsiųstas poetas Paulius Drevinis. Jis apsigyveno šių eilučių autorės senelių name, kuriame ir veikė mokykla. P. Drevinis paskatino moksleivius rinkti tautosaką. Pasklidę po aplinkinius kaimus, jie užrašė arti 200 tautosakos kūrinų. Visa tai P. Drevinis perdavė Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui (LLTI RS, ap. 2316). Taigi, M. Alseikaitės-Gimbutienės troškimas nors iš dalies išsipildė.

Gyvendama Amerikoje, M. Gimbutienė ne kartą sakys: „Mano pagrindinis universitetas buvo tautosaka. Tą dvasią pasiėmiau ir išlaikiau per visą gyvenimą.“ 1966 m. Los Andželo universitete, kuriame dirbo, ji suorganizavo didelę lietuvių liaudies meno parodą iš atsiųstų mamos lietuvių liaudies meno pavyzdžių: medžio skulptūrėlių, rūpintojėlių, kplytstulpių, audinių, gintaro papuošalų. Ją aplankė tūkstančiai amerikiečių.

Po parodos M. Gimbutienė savo namuose Tampangyje suruošė dideles vaišes, norėdama pristatyti amerikiečiams lietuvių kultūrą vaizdžiai ir suprantamai. Tame vakare dalyvavo ir universiteto rektorius Franklinas Merfis. Vaišės vyko kaip lietuviškos vestuvės. Marija parinko liaudies raudų ir dainų. Jaunoji buvo Liucija Baškauskaitė, jaunasis – Erdvilis Janulaitis, o pati Marija – motina. Visi veikėjai išmoko atmintinai tekstus ir per „vestuves“ visas tas raudas išraudojo. Svečiai buvo sužavėti.

Jaunystės dienoraštyje rašė: „Ne pamėgdžiot liaudį, o įsiklausyti į jos sukurtas vertybes ir kurt aukštesnes“ (Gimbutienė 2015, 54).

Senosios Europos kultūros pėdsakus ji išvelgė žmonių gyvenime Lietuvoje: archajiškose dainose, jų puodų lipdyje, sėjoje, pjūtyje, moterų rankų austiniuose raštuose.

Lietuvių liaudies menas M. Gimbutienei, galima sakyti, tapo savotišku tramplinu, nuo kurio

atsispyrusi, nėrė į galias, prieš tūkstančius metų nuo mūsų dienų atsiradusias Europos gelmes ir iškilo su nuostabia Motinos deivės koncepcija, kurią išdėstė minėtose knygos „Deivės kalba“ ir „Deivės civilizacija“. Tai buvo beveik 30 metų darbas. Ir per visus tuos metus ji daugybę kartų keliavo į Europą, kurią vadino savo antraisiais namais.

Pirmą kartą į Europą iš Amerikos išskrido 1958 m. rugpjūčio 7 d. Pabuvusi tris dienas Paryžiuje ir daug pamačiusi, išvažiavo į Hamburgą. Ten vyko archeologų konferencija: 700 dalyvių, 238 pranešimai. Ši kelionė sutapo su naujais patyrimais specialybės srityje bei profesine laime – dideliu pasisekimu: kai kada kolegos ja tiesiog nepasidalydavo. Laiške J. Gimbutui džiaugėsi: „Pradėjau naują etapą. Pajutau, kaip gerai žinomas mano vardas. Nereikėjo lindėti užkampyje!“ (Gimbutaitė, Jankauskaitė, 172). Ji išplėtė pažintis su daugelio kraštų savo srities specialistais, taip pat susipažino su sovietinės Rusijos mokslininkais. M. Gimbutienę pakvietė rudenį atvykti į Čekoslovakiją ir Jugoslaviją skaityti paskaitų. Dr. Briu iš Harvardo patarė nebijoti ten važiuoti, nes JAV ambasada užtikrinusi, kad jos piliečiams ten nesą pavojaus.

Kiekvienais metais Marija keliavo po Europą kaip tyrėja, bet į Lietuvą jai dar nebuvo leidžiama atvykti.

1960 m., gavusi finansavimą iš JAV tarpuniversitetinio komiteto, birželio 25 d. Marija išskrido į Londoną vėl 2 mėnesių kelionei po Europą aplankyti archeologijos institutų, muziejų, dalyvauti suvažiavimuose ir kongresuose. Pirmiausia apsilankė Graikijoje, daug važinėjo po kraštą, susitiko su archeologais, lankė muziejus. Lankėsi ir Bulgarijoje, Vengrijoje, Rumunijoje bei Rusijoje. Šioje kelionėje patyrė daug asmeninės įtampos. Vėliau, jau atsiradusi Vienoje, ji rašys Jurgiui apie baimę komunistiniuose kraštuose: „Viena diena laisvajame pasauly! Negalite įsivaizduoti, kas per skirtumas! Rašiau nedaug iš anapus, nes bijojau sukelti bet kokių įtarimų... Jei tau dar kilo koks įtarimas, kad simpatizuoju Rytams – baisi neteisybė.

10 pav. M. Gimbutienė Sibire. Kemerovas, 1981 gegužė, su archeologe Galina Martynova. (Anatolijaus Martynovo archyvas).
Fig. 10. M. Gibutas in Siberia. With colleague Galina Martynova. May 1981. (Privat archaiv of Anatoli Martynov).

Esu gavus tokių injekcijų, kad nuo „tariamų ligų“ esu visam laikui išsigydzius“ (ten pat, 175).

Tad apie kokias „injekcijas“ Marija čia užsimena? Yra išlikę jos užrašai „Kelionė į Varną“ iš kelionės po Bulgariją. Juose pasakoja apie susidūrimą su Bulgarijos saugumo pareigūnais pakeliui į Varną, Bourgas oro uoste. Ten turėjo persėsti į kitą lėktuvą. Sužinojusi iš oro uosto viršininko, kad jos lėktuvas bus tik vakare (laukti reikėjo 6 valandas), ir gavusi leidimą nueiti prie jūros, išėjo pasivaikščioti į paplūdimį

netoliese – už kokių 400 m. Tačiau šis nuklydimas baigėsi itin nemaloniai – buvo suimta, tardoma. Štai ką rašo Marija: „Vos pravėriau aerodromo duris, išgirdau šaukiant: „Kur jūs buvot?! Mes visur jūsų ieškom. Lėktuvas su jūsų daiktais jau prieš valandą išskrido!“ Tai buvo aerodromo viršininko balsas. Aerodromas buvo tarytum aliarmo stovyje. Neramūs uniformuoti ir neuniformuoti lakstė iš vieno kambario į kitą. Tuoj pat atsidūriau viršininko kambaryje: „Vaš pasport!“ (Jūsų pasą!) – suriko jis staiga ir plėštė išplėštė iš mano rankų. Šalia jo buvo dar vienas uniformotas policijos pareigūnas ir dar pora neuniformuotų, matyt, saugumo tarnautojų. Pasas buvo ilgai tiriamas. Ilgai užtruko, nes pase buvo beveik visų Europos valstybių štampai. Turėjau aiškinti savo kelionės tikslus. Mano universiteto raštai ir mane finansavusio Tarpuniversitetinio komiteto dokumentai jokio įspūdžio nepadarė, kadangi nė vienas iš skaitančiųjų nė žodžio angliškai nemokėjo. Tik, kai parodžiau pakvietimą į tarptautinį orientalistų kongresą Maskvoje, kuris buvo parašytas angliškai ir rusiškai, mano pasas buvo man grąžintas...

Išėjau iš kabineto į laukiamąjį. Staiga prie manęs prisistatė visai naujas saugumo policininkas, uniformotas, su auliniais batais. Net nepajutau, kaip mane įstūmė į mažą tamsų kambarėlį. Jis mane stumtelėjo į kampą ir isteriškai pradėjo rėkti: „Ar jūs žinote, kaip pas mus yra Bulgarijoje?! Ar jūs žinote mūsų tvarką?! Ar jūs žinot, kaip mes tvarkom tokius turistus kaip jūs? Jūs suprantate bulgariškai?! Jūsų vardas bulgariškas. Sakykit, kodėl jūs suprantat bulgariškai, a?! Jūs mokat rusiškai, a? O iš kur mokat rusiškai, a?!“ Ką jis man ten daugiau priešaukė, nebegirdėjau, nes akyse buvo juoda. Prieš akis buvo žvėriškas veidas. Žinau, kad stengiaus griebtis už durų, o jis mane atgal stūmė į kampą. Dar kartą su trenksmu trenkiaus į duris. Ir tuo pačiu momentu atėjo aerodromo viršininkas ir liepė mane paleisti. Buvau tiek įbauginta, kad nebeturėjau jėgų bartis ar kaltinti... Negalėčiau pasigirti, kad tą naktį būčiau miegojusi...“ (Gimbutienė 1960).

Po šios kelionės M. Gimbutienė dar turėjo vykti į Maskvą į orientalistų kongresą, kur buvo suplanavusi pasimatyti su mama po 16 metų išsiskyrimo. Kolegos Vengrijoje įtikinėjo jokiū būdu nevykti nei į Rusiją, nei į Lietuvą. Marija jau buvo nusprendusi nebevykti, bet gavo du atvirlaiškius nuo mamos, kuriuose ji pranešė, kad po poros dienų jau lauks Maskvoje. Ir ji ryžosi, tačiau Maskvoje niekaip negalėjo atitrūkti nuo ekskursijų, buvo sekama saugumo agentų, bet su mama pasimatė Revoliucijos muziejuje. Pamačiusios viena kitą ilgai bijojo prieiti, kol galų gale kaip lankytojos susitiko viename taške. Verkė verkė abi nūsikusios į eksponatus... Marija dar nuvyko į Kaukazą, Tbilisį, o grįždama iš Rusijos 3 dienoms vis dėlto užsuko į Vilnių.

1981 m. pavasarį pagal JAV–SSRS kultūrinių ir mokslinių mainų programą M. Gimbutienė lankėsi Lietuvoje ir Rusijoje. Jos paskaitos Lietuvoje įkvėpė ir palaikė daugelio žmonių dvasią (beje, pirmą paskaitą Lietuvoje oficialiai skaitė 1968 m.). Visados ji sugrįždavo į tėvynę.

Skaityti paskaitų apie Europos archeologiją į Kemerovo universitetą ją pakvietė prof. Anatolijus Martynovas, prieš tai lankęsis Los Andželo universitete su paskaitomis.

Pasak jo, norint, kad M. Gimbutienė 10-iai dienų atvyktų į Sibirą, Kemerovo kolegoms viską reikėjo derinti su KGB ir Vilniaus universitetu. Gausybė telefono skambučių, telegramų, laiškų. Pagaliau gegužės mėn. pradžioje per Maskvą mokslininkė atvyko į Kemerovą. Kitą dieną – susitikimas universiteto katedroje, paskaitos, paskui – išvyka po miestą ir darbas su archeologinėmis kolekcijomis. Rusų archeologams pavyko gauti Vizų skyriaus leidimą aplankyti archeologinių kasinėjimų vietas Sibire netoli Marijinsko miesto, už 300 km nuo Kemerovo. Savo akimis pamatė tą archeologiją, kuri jai buvo neprieinama (10 pav.).

Šalia Berčikulio ežero buvo kasinėjamos kelios senovinės gyvenvietės; vienos jų datuotinos bronzos amžiumi, VII–II a. pr. Kr. Buvo čia ir viduramžių

11 pav. Marija kelionėje po Lietuvą pas gimines Mikailaičiuose, 1981. (LLMA F. 459-215).

Fig. 11. Marija during her visit in Mikailaičiai, 1981. (LLMA F. 459-202).

paminklų. Šalia, iš žemių supilti, stūksojo dideli tagarų kultūros pilkapiai, išlikę nuo I tūkstantm. pr. Kr. M. Gimbutienė pamatė visas radimvietes, apžiūrėjo pilkapius prie Barandato, Tysulio, Kaičako gyvenviečių. Jai buvo įdomu, nes niekada nebuvo buvusi tokioje Rusijos glūdumoje. Ten pat, šalia Berčikulio ežero, kur pirmą kartą žmonijos istorijoje išėjusio į atvirą kosmosą 1965 m., Aleksejaus Leonovo vila. Jis kilęs iš šių vietų. Kosmonautas su žmona apsilankė senovinės gyvenvietės kasinėjimų vietoje, kur tuo

metu lankėsi M. Gimbutienė, ir pakvietė ją su kolegomis į svečius.

Tame rajone, po kurį ji keliavo, būta Sibiro tremtinių lagerių. Dauguma jų atgyveno savo ir iki to laiko buvo išformuoti. Juose kalėjo įvairių Sovietų Sąjungos tautų piliečiai, taip pat lietuviai. Ir štai jų automobilis atvažiavo į kalnus, į Kijos aukštupį, prie Makarako kaimelio. Gražiausios vietos, žmogaus nepaliesta gamta, čia pat kriokliai, kalnai. Prie Marijos, pasiramščiuodama lazdele, priėjo labai skurdžiai apsirėngusi, avinti guminiiais kaliošais moteris. Pradėjo kalbą rusiškai, paskui jau ėmė šnekėti lietuviškai ir staiga puolė bučiuoti Marijai rankas. Ši apkabina ją ir dar kurį laiką jos kalbasi. Lydintys asmenys taip ir nepaklausė Marijos, kas ši moteris, bet nusprendė, kad ji buvo tikriausiai dar iš anksčiau, iš Lietuvos laikų, girdėjusi apie mokslininkę...

Šis susitikimas tarsi dar kartą paliudijo, kad lietuviams, išsibarsčiusiems po visą pasaulį – gyvenantiems JAV, Lietuvoje ar Rusijoje – žymios mokslininkės Marijos Gimbutienės vardas reiškia labai daug; jis tapo Lietuvos dvasios simboliu (11 pav.).

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Alseikaitė, M., 1939. Per Vilniaus krašto sodžius ir kaimus. *Lietuvos žinios*, 1939 08 14.

Alseikaitė, M., 1940a. Vilniaus dzūkuose. *Vilniaus balsas*, 1940 10, nr. 243–244.

Alseikaitė, M., 1940b. *Iš M. Alseikaitės laiško J. Gimbutui, Daržininkai 1940 08 25*. VUB RS, f. 154.

Gimbutaitė, Ž., Jankauskaitė, K., (sud.), 2005. ... *iš laiškų ir prisiminimų*. Vilnius: Žaltvykslė.

Gimbutienė, M., 1989. *The Language of the Goddess: Unearthing the Hidden Symbols of Western Civilization*. San Francisco: Harper & Row.

Gimbutienė, M., 1991. *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*. San Francisco: Harper.

Gimbutienė, M., 1994. *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*. Vilnius: Mintis.

Gimbutienė, M., 1960. M. Gimbutienės užrašai „Kelionė į Varną“ yra saugomi M. Gimbutienės fonde, VUB RS, f. 154–86.

Gimbutienė, M., 2015. *Dienoraštis ir prisiminimai*. Gimbutaitė, Ž., (sud.). Kaunas: Naujasis lankas.

Ikamaitė, A., (sud.), 2002. *Marija Gimbutienė: Laimos palytėta*. Vilnius: Scena.

Laurinkienė, N., 1996. Marija Alseikaitė – apie Vilniaus krašto lietuvius. *Liaudies kultūra*, 6, 33–34.

SANTRUMPOS

LLTI RS – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraščių skyrius

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Gauta: 2021 05 26
Priimta: 2021 09 17